

УДК 81'36-112

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-20>

БУТИ ЧИ НЕ БУТИ ІСТОРИЧНИМ МОВНИМ ДИСЦИПЛІНАМ У НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНАХ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ-УКРАЇНІСТІВ

TO BE OR NOT TO BE A HISTORICAL LANGUAGE DISCIPLINE IN THE TRAINING PLANS OF UKRAINIAN STUDIES TEACHERS

Крижанівська О.І.,

orcid.org/0009-0006-7210-998X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української філології та журналістики

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Останніми роками (за відсутності державного Стандарту підготовки фахівців рідної словесності) спостережено суттєві зміни у навчальних планах освітніх програм «Українська мова і література» галузі Середня освіта. Вони позначилися передусім на блоці навчальних дисциплін історичного мовного циклу, з якого вилучено Вступ до слов'янської філології, Старослов'янську мову, інколи – Історію української літературної мови. Найчастіше залишено тільки Історичну граматику української мови, та й то в значно у меншій кількості годин. Деколи інтегрують Старослов'янську мову з Історичною граматикою української мови або ж останню з Історією української літературної мови, але у будь-якому разі не враховано ні виховний, ні знанневий, ні світоглядний потенціал кожної окремої галузі історичної лінгвістики. Формування прагматичних мовнокомунікативних компетентностей без ґрунтовних знань про формування мовних одиниць різних рівнів української мови, їхніх особливостей і розуміння подібності з іншими спорідненими мовами не можливе без повноцінного опанування знаннями про витoki, етапи та шляхи функціонування нашої національної мови та її літературних форм.

З опертям на напрацювання порівняльно-історичного мовознавства та набутки власного досвіду викладання Історичної граматики української мови (довгий час як однієї з кількох історичних дисциплін, а нині – як єдиної) пропонуємо бачення формування мовнокомунікативних компетентностей при вивченні історії приголосних фонем /j/, /r/, /r/ та традиції позначення їх на письмі. Вибір фонем не випадковий, оскільки /j/ має ще праїндоевропейські корені та глибоку тяглість функціонування в усіх слов'янських мовах, але її позначення на письмі в українській мові має свою специфіку; щодо фонем /r/, /r/ історія мови має низку не розв'язаних до кінця питань і щодо походження (/r/), і щодо ортоєпії та ортографії (/r/).

Ключові слова: історичні мовні дисципліни, мовнокомунікативна компетентність, приголосні фонем.

With no state standard of native philology expert training in recent years, significant changes have been observed in the initial plans of educational programs “Ukrainian language and literature” in the secondary education field. They affected primarily the block of the historical language cycle educational disciplines, from which the Introduction to Slavic Philology, the Old Slavic language, and sometimes the History of the Ukrainian Literary Language were removed. Most often, only the Historical Grammar of the Ukrainian language is left, and even then in a much smaller number of hours. Sometimes the Old Slavic language is integrated with the Historical Grammar of the Ukrainian Language or the latter with the History of the Ukrainian Literary Language. But in any case, the educational, cognitive, or worldview potential of each branch of historical linguistics is not considered. The formation of pragmatic linguistic and communicative competencies without a thorough knowledge of different levels of the Ukrainian language linguistic units formation, their features, and understanding of similarities with other related languages is not possible without full mastery of knowledge about the origins, stages, and ways of our national language functioning and its literary forms.

Based on the comparative-historical linguistics developments and our own experience achievements in teaching the Historical Grammar of the Ukrainian language (for a long time – as one of several historical disciplines, and now – as the only one), we offer a vision of the formation of the linguistic and communicative competence when studying the history of the consonant phonemes /j/, /r/, /r/ and traditions of marking them in writing. The choice of phonemes is not accidental, since /j/ still has Proto-Indo-European roots and a deep long-term functioning in

all Slavic languages, but its written designation in Ukrainian has its own specificity; regarding the phonemes /r/, /r/, the history of language has a number of unsolved questions both regarding the origin (/r/) and orthoepy and orthography (/r/).

Key words: historical linguistic disciplines, linguistic communicative competence, consonant phonemes.

Постановка проблеми. Українська освітня галузь останніми роками переживає непрості трансформаційні процеси, які у середній її ланці оформлені у проєкт «Нова українська школа», а у вищій вона прагне різними шляхами влитися у загальносвітові інтеграційні процеси підготовки затребуваного сучасним суспільством фахівця. Саме тому в країні загострилася проблема підготовки й учительсько-викладацьких кадрів, готових працювати за нових умов, ускладнених до всього кількарічною пандемією та воєнним станом. Підготовка нового вчителя залишається актуальною впродовж доброго десятка років і у складовій частині її змісту, і форми, і в організації методичного забезпечення й умов для постійного підвищення кваліфікації чи через посередництво різноманітних курсів, чи шляхом самоосвіти. Усе це так чи так впливає і на освітній процес, його зміст і форму у вишах, які готують вчителів-словесників. Так, наприклад, помічено тенденцію на скорочення кількості фахових предметів, які традиційно були частиною навчального плану. Передусім це торкається навчальних курсів історії мови.

У цьому дослідженні загостримо увагу на особливостях підготовки вчителя-україніста в нових реаліях, які, на жаль, досі не підкріплені Стандартом вищої освіти з цього напрямку. **Метою** пропонованої розвідки є привернення уваги зацікавлених до місця та ролі навчальних дисциплін історичного мовного циклу у фаховій підготовці майбутніх навчателів рідної мови на засадах компетентнісних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Причиною актуалізації виокремленого питання є те, що віднедавна галузі «Середня освіта. Українська мова і література» та «Філологія. Українська мова і література» відповідно до напрямку підготовки стали віддалятися у своїх змістових частинах. Тож у педагогічних освітніх програмах посилилася педагогічно-психологічна складова частина, зросла кількість практик у закладах освіти, що змусило «ущільнювати» не тільки години на спеціальні дисципліни, а й звужувати їх перелік. Часто це роблять «на око», нехтуючи цілими блоками колись обов'язкових на філологічних факультетах педагогічних університетів предметів. До прикладу, донедавна у підготовці вчителя-україніста важливими уважалися такі дисципліни історичного мовознавчого циклу, як-от: Вступ до слов'янської філології, Старослов'янська мова, Історична граматики української мови, Історія української літературної мови, Історія лінгвістичних учень. Якщо врахувати, що зазвичай студентам пропонувалися ще й спецкурси та спецсемінари про минулі етапи розвитку мови, то вимальовується гармонійна система навчальних курсів з особливою структурно-логічною схемою їх вивчення. Зараз у багатьох вишах здобувачам освіти пропонують або інтегрований курс Старослов'янська мова та Історична граматики, або тільки Історична граматики української мови, і то в «усіченому» мало-годинному форматі [2]. Це не тільки збіднює знаннєву складову частину підготовки фахівця, а й звужує світоглядні обрії спеціаліста-громадянина. Це з часом віддзеркалиться і на тих, кого він буде навчати, адже старша профільна школа вимагає ґрунтовних знань про особливості розвитку нашої мови. Так, наприклад, у 10 класі Програмою передбачено вивчення таких питань, як: основні етапи формування і розвитку української національної мови, поява писемності у східних слов'ян; створення слов'янського алфавіту, відомості з історії української писемності; основні історичні чергування приголосних звуків при словозміні та словотворенні (тут же згадуються редуковані звуки – *О. К.*) [4]. Учитель повинен сформувати у старшокласників розуміння самобутніх рис української мови, її самодостатності в обслуговуванні мовних потреб українського суспільства. Тож без знань про минуле як говорити про сучасне й майбутнє?

На важливості вивчення історії мови неодноразово наголошували мовознавці різних поколінь, хоч про особливості її викладання у нас говорять мало. Лише розлога стаття Ж.В. Колоїз

[1, с. 239–250] привертає увагу й до актуальних методичних проблем у викладанні історичної граматики.

Зрештою, сучасні підходи до підготовки фахівця-філолога змушують формувати його мовнокомунікативну компетентність як складову частину професіограми словесника, розглядати її з прагматичного погляду, що має опертя у дискурсивній компетентності, яка виявляється в умінні «будувати логічні, послідовні та цілісні професійні висловлювання (дискурси) відповідно до умов комунікативної ситуації» [6, с. 22]. Враховуючи те, що українська мова досі залишається мовою неповного територіального поширення в Україні [5], що мовне питання повністю не вирішене, то проблему розуміння самотності української мови у її відображенні світобачення українців учителіві-мовникові треба вважати чи не основною у виховному потенціалі під час студіювання рідної мови.

Виклад основного матеріалу. Практика викладання історичної граматики на філологічному факультеті показує, що знанневий аспект її вивчення більш-менш задовольняє фахові потреби: студенти завчають періодизацію історії української мови, в основному знають історію голосних і приголосних та їхніх чергувань, уявляють, як складалася система іменного та дієслівного відмінювання. Тестові контрольні роботи 90% студентів виконують успішно. Але коли справа доходить до перевірки здатності використати знання на практиці комунікативного характеру (наприклад, написати переконувальне есе про природний процес формування тієї чи тієї особливої мовної ознаки, переконати у природності постановя IV відміни іменників тощо), то тільки 15–17% студентів можуть це зробити. Отже, розрив між предметною/знанневою і прагматичною мовнокомунікативною компетентністю величезний. Щоб подолати його, треба і час, і напрацьовані особливі методики. І головне: не загубити зв'язок між предметним (власне знанням) і комунікативним на професійному рівні (застосування знань у ситуації мовлення). Досягти цього в межах «обрізаного» по нікуди курсу історичної граматики надзвичайно важко, а інколи й неможливо. Як наслідок, студент не бачить мотивації вивчати складну для сприймання навчальну дисципліну, а згодом приходиться до школи вчитель, який не може відповісти на елементарні питання (чи ім'я Марта і Марфа якимось дотичні?, чи звук [ɣ] не псує нашу мову? чи можна вживати дієслівні форми *була сказала*, *була приїхала*?), а суспільство поповнюється громадянином, котрий не здатен переконливо пояснити, чому українська мова найповніше віддзеркалює світонадбання українця, чому втрата мови веде до смерті нації, зрештою, котрий не може переконливо зупинити насмішки над поверненими орфографічними чи ортоепічними нормами.

Українська мова сьогодні – одна з найбільших за кількістю носіїв слов'янська мова. Їй властива розвинена система мовних одиниць усіх рівнів, які не повторюються у повному складі у жодній лінгвальній системі. Тобто набір її мовних характеристик разом із тими, які так чи так повторюються у близькоспоріднених мовах, є особливим, що і становить самотній характер нашої мови.

Не завжди наша мова була такою, якою вона є зараз. Її слов'янські риси склалися у період існування спільнослов'янської мови – десь до VI ст. н.е. Такі або подібні є і в інших мовах. Формування ж прикмет, властивих тільки нашій мові, тривало впродовж наступних століть спочатку в мові східнослов'янських племен, котрі проживали на нинішніх українських землях у протоукраїнські часи, що охоплюють VI–X ст., а потім – у період Київської Русі, коли відбувся фонетичний вибух, який суттєво змінив фонетичну, у своїй основі праслов'янську, систему: унаслідок занепаду редукованих голосних, наступного утвердження ікавізму, появи фонем /и/, витворення опозицій тверда – м'яка фонема тощо постала особлива система голосних і приголосних, які вступали в особливі чергування, невідомі іншим мовам. Саме тоді сформувалася іменна й дієслівна системи відмінювання, почали виокремлюватися дієприслівник і дієслівні форми на -но, -то, формувалися подібні до сучасних типи речень. На пізніших етапах

завершилося мовотворення (до прикладу, числівник як окрема частина мови остаточно сформувався аж у середньоукраїнський період), а лінгвальна система набула нинішнього вигляду. Так протоукраїнські діалекти, які існували ще у праслов'янській мові, внаслідок складних змін фонетичного, лексичного та граматичного рівнів «виросли» в окрему мову – українську.

Хочемо показати тісне переплетіння спільного-давнього з новим-українським на прикладі історії фонем /j/ та /g/ та їхнього позначення на письмі, адже історія письма – це частина історії культури народу. Звертаємося до фонетичного рівня, тому що пристаємо до висловленої Олександром Царуком думки про те, що своєрідність і неповторність кожної мови багато в чому визначає набір її фонем і їхня артикуляційна база [7].

Наукові надбання історичної славістики вагомі та переконливі, а тому загальнослов'янські фонологічні особливості та їхній вияв у мові українській достатньо повно описано. Зусиллями класиків української мовознавчої думки М. Максимовича, П. Житецького, О. Потебні та вітчизняних науковців пізніших часів досліджено оригінальні фонетичні явища української мови. Спробуємо поєднати результати цих шукань, щоб побачити природний шлях постання оригінальної української фонетико-фонологічної системи, яка є основою особливої евфонічності нашої мови. Це буде передумовою розмови про те, як і для чого робити екскурси в історію мови при студіюванні філології на педагогічних спеціальностях.

Усі нинішні слов'янські мови успадкували від праоснови її фонетичну систему, яка на час розпаду спільнослов'янського мовного континіуму близько V–VI ст. н.е. мала 11 голосних і 20 приголосних фонем (порівняймо із сучасною українською мовою, де 6 голосних і 38 приголосних). В українській мові не просто зменшилася кількість голосних і збільшилася система приголосних, а й безповоротно зникли деякі давні звуки (носові ж/Q/, л/є/; редуковані; h /ie/; И та Ы; майже втрапився проривний [r]), виникли невідомі іншим мовам або характерні тільки кільком фонемами (дз, гортанний г, голосні и, і тощо), наслідком чого стали особливі результати – чергування звуків, асиміляції й дисиміляції, депалаталізації й палаталізації, протеза тощо. Гармонійне поєднання успадкованого із прамови з новим, власне українським, і сформувало нашу самобутню фонетико-фонологічну систему. Це не означає, що тільки протоукраїнські говірки, відштовхуючись від праслов'янської основи, зазнали змін: фонетична система жодної слов'янської мови, окрім старослов'янської (поза увагою залишаємо її редакції), не збереглася у своєму початковому вигляді. Так, приміром, словацька мова має 12 голосних і 41 приголосну фонему, у болгарській приголосних 45, а в македонській – лише 31.

Таким чином, формування кожної з мов після розпаду більш-менш єдиного слов'янського мовного континіуму відбувалося своїм чином, за своїми внутрішніми законами. Є мовні одиниці, збережені в усіх мовах, є новопосталі, є до невпізнання змінені. На прикладі праслов'янських фонем /j/ і /r/ їхніх графічних позначень спробуємо це показати

У сучасній українській мові фонема /j/ – єдина, що належить до м'яких середньоязикових. У мовленні реалізується або у звукові [й] – перед голосними, або в нескладовому [i] – в абсолютному кінці слова, після голосного, на початку – перед приголосним. Порівняйте вимову слів: *його*, [ja]блуко і приймати, мій, йшов.

Це давній звук, який засвоєний нашою мовою із праслов'янських діалектів, а в них він з'явився ще у праїндоевропейську добу на місці нескладотворчого [i].

Ймовірно, що у праїндоевропейській мові це був звук-морфема – дієслівний чи іменний суфікс, а тому щодо попередніх приголосних вимовлявся осібно, не впливаючи на них. У праслов'янську добу, коли почали оформлятися склади за принципом висхідної гучності, звук [j] був утягнутий у множинні асимілятивні процеси, які з часом породили нові консонантні артикуляції аж до витворення нових фонем: у сполуках gj, zj, dj, zgj – /ж/, /дж/ : *дружу, лажу, межа, їжджу*; kj, tj >/ч/ : *плачу (плакати), печу, свічу (світити)*: hj, sj >/ш/: *колишу, суша, пишу*. Коли середньоязиковий поєднувався з [r], [l], [n], то суттєво палаталізував їх, а

після губних на його місці витворився новий звук [l], який згодом набув фонемного статусу, а в українській мові виникло чергування «губна / губна+л'»: *любити* – *люблю*, *ловити* – *ловлю*, *лупити* – *луплю*, *ломити* – *ломлю*, яке захопило навіть пізніше запозичені основи з [ф]: *графити* – *графлю*.

Але у цей же період виник і новий [j] – приставний перед голосними на місці міжслівного з'яння, тобто між кінцевим голосним попереднього слова та першим голосним наступного: *я*, *яблуко*, *єсть*. Його українська мова зберігає. А от такий самий за якістю, але хронологічно пізніший приставний, відомий говорам української мови у словах на зразок *юлиця*, *їволга*, *Їван* і подібних, літературною мовою не закріплений.

Своєрідною є історія позначення звука [j] на письмі: один із найстійкіших праслов'янських звуків, який суттєво не змінився від найдавніших часів, чи не найдовше не мав окремої графеми: немає її ні в перших слов'янських азбуках, ні в пізніших абетках. Хоч є так звані йотовані голосні, які передавали на письмі сполучення «j + голосна»: \, ~, ", > .

Літера Йй уперше з'явилася у церковнослов'янських текстах із XV – XVI ст., але послідовне розмежування И та Йй в українському друці помічено із XVII ст. У 1619 році Йй уведено у графічну систему староукраїнської мови «Граматику словенською» Мелетія Смотрицького, але певна «неповноцінність» цієї літери довгий час виявлялася у тому, що, наприклад, у словниках об'єднували слова на И та Йй, вона не мала постійного місця в алфавіті, її ігнорували у класифікаційних системах тощо. Тільки з XX ст. за нею закріпилося в українському алфавіті постійне місце, як і в болгарській, білоруській писемності, до середини XIX ст. її знали серби, але нині пишуть латиноподібний j.

Українська мова має й особливу графему для передачі звукосполюки «j + i» – літеру Ї, якої немає в інших абетках. Сама буква мала кілька графічних варіантів: ще із княжих часів на місці сучасної Ї натрапляємо на И з різними позначками вгорі у вигляді крапок, рисочок тощо. У Пересопницькому Євангелії графема все більше нагадує сучасну, але ще й у XIX ст. на її місці писали И, ИИ, ять, Йй. Тогочасні правописні системи (наприклад, кулішівка) тяжіли до якогось одного позначення звукосполюки Йй+I. У кулішівці це був И. Літера Їй тільки після мовних реформ, проведених у XX ст., остаточно отримала єдино затверджений варіант графічного позначення, який став своєрідним символом українськості. Так, наприклад, у тимчасово окупованих містах і селах Донбасу та Криму цю літеру зображують на стінах будівель, на асфальті як символ спротиву. Це, мабуть, єдина літера, якій зведено пам'ятники (містечко Ланівці на Тернопільщині – 2021 рік, у Рівному 2013 року до Дня рідної мови), про яку написано щемливі тексти. Ось як це зробив І. Малкович: *Хай це можливо і не найсуттєвіше, але ти дитино покликана захищати своїми долоньками крихітну свічку букви «ї»...*

Зовсім іншу історію має глоткова фонема /ɣ/. У праслов'янській системі консонантизму глоткових не було, а у засвоєних спільнослов'янських словах на місці сучасного Г маємо звук *g: *голова* – **golva*, *нога* – **noga*.

За походженням звук [ɣ] є праіндоевропейським. Його задньоязикову проривну вимову успадкували і протоукраїнські діалекти у час розпаду прамови. Але в пізніші часи спостережено майже повсюдну заміну звука [ɣ] на [ɣ] – новий глотковий, фрикативний. Це становить ще одну самобутню фонетичну ознаку нашої мови. Хоч подібний перехід маємо і в деяких інших слов'янських (чеській, словацькій, білоруській і верхньолужицькій) і неслов'янських (наприклад, грецькій) мовах, але там є свої особливості його витворення та функціонування.

Досі у мовознавстві не утвердилася єдина думка щодо причин виникнення цього звука, часу його появи й утвердження в українській мові як окремої та єдиної фарингальної фрикативної фонемі.

Найбільш поширеною є теорія, сформульована ще у 60-х роках минулого століття, яка пояснює появу Г впливом антського/скито-сарматського субстрату. Не бачать внутрішньомовних

причин його появи й науковці пізніших часів, а шукають їх у тюркських мовах-сусідах, які близько шістнадцяти століть жили поруч із прото- й українцями. До цієї думки пристають українські лінгвісти О. Царук, О. Ткаченко, Г. Півторак.

Але не можна беззаперечно відкидати й фонологічну гіпотезу про появу /г/. Суть її у тому, що мовознавцями помічено протиставлення за ознакою «проривність/фрикативність» серед задньоязикових (к – х), але фонема г – залишалася поза такою парою, бо серед дзвінких не було парної їй фрикативної. У протоукраїнських говорах відчутною була тенденція до симетрії фонологічної системи, а тому це могло стати причиною витворення нового звука.

Шлях перетворення проривного задньоязикового у глотковий щілинний був, імовірно, таким: прсл. [g] проривний задньоязиковий – [ɣ] фрикативний задньоязиковий – [h] фрикативний фарингальний.

Донедавна появу українського звука [г] датували прикінцевим протоукраїнським періодом, але останніми роками дедалі більше дослідників [7, с. 138–141] схилиються до думки, що це сталося значно раніше: пізньопраслов'янський період VI ст. н.е. – поч. VII ст. (перший етап – поява задньоязикового фрикативного), а до XI ст. це вже був самостійний фарингальний, оскільки у писемних пам'ятках на місці праслов'янського звука писали літеру Х замість Г (глаголь). Саме кирилична Гг (глаголь) закріпилася за новим звуком і зараз побутує в українській мові.

Оскільки збережено, хоч і в обмеженій групі слів, і проривний [г], то з розвитком й активним поширенням української писемності постала проблема його позначення на письмі. На жаль, історія новообраної графеми виявилася перервною, а подекуди і драматичною.

У пам'ятках XIV ст. звук передавався диграфом КГ: *кгвалт*, *кгрунт* тощо. Такий спосіб подекуди затримався аж до XIX ст. На КГ натрапляємо в альманасі «Молодик», у «Записках Південно-західного відділу Російського географічного товариства» (1873), але тоді ж активно почала використовуватися і латинська g: вона є і в роботах Амвросія Метлинського, і в Пантелеймона Куліша, й у виданні журналу «Основа».

Насправді з XVI ст. вже вироблялася традиція позначати глотковий окремою літерою г: уперше її фіксуємо у Пересопницькому Євангелії 1556–1561 рр, а 1619 року Мелетій Смотрицький запозичив курсив грецької гамми. Ця буква все ширше проникала у тексти на Галичині з 30–40-х років XIX ст., а в підросійській Україні панувала «гражданка». Тільки «Найголовніші правила українського правопису» 1921 року узаконили г, а потім і Правопис 1928 року закріпив її в абетці. 1933 року політичним рішенням г вилучили з українського алфавіту, хоч поза межами України (в тому числі й у Галичині та на Закарпатті) вона використовувалася. Кількаразові намагання повернути г в абетку (наприклад, у воєнні 40-і питання порушували П. Тичина та М. Рильський, у 60-і – Б. Антоненко-Давидович) не увінчалися успіхом; аж напередодні Незалежності Правописом 1990 р. їй було визначено 5 місце в алфавіті.

Оскільки обидва звуки – [г] та [ɣ] – довгий час на письмі позначали однією літерою Ге, то почали розмиватися норми вимови й українських, і запозичених слів з останнім. З приводу його ортоепічного й ортографічного відтворення досі не вщухають наукові дискусії, що ускладнює укладання більш-менш повного словника із цим звуком. Помірковано, з урахуванням багатьох чинників підійшов до цієї роботи О. Пономарів [3], який запропонував словник із [г]. Він охоплює українські та запозичені слова, літературні й діалектні, повнозначні й ні, загально-вживані та термінологічні, апелюючи та власні назви. До прикладу: *автотренінг*, *агу* (виг.), *алеґро* (муз.), *заанґажований*, *біґос* (кул.), *бравнінг*, *гетельянство*, *герцог*, *таблі* (діал., вила), *Гавдеамус* (студентський гімн), *гавот* (старовинний французький танець), *ге-ге-ге* (виг.), *гетекати*, *гедзь*, *гердан* (діал., *нагрудна прикраса*, *пов'язка з бісеру*), *тирлиця* і *терлиця*, *гле*, *глянс*, *гяур* (тюрк., *іновірець*, *немусульманин*), *джерґотіти*, *джигіт*, *джунґлі*, *дзига*, *динґо*, *жарґон*, *жонґлер*, *зигзаг*, *інавгурація*, *інкотніто*, *легато* (муз.), *летейда* (діал., *незграбний*), *легінь*, *миґа* (*пантоміма*), *мустанґ*, *неґліже*, *персона нон грата*, *пінґ-понґ*, *рагу* (кул.), *райхстаґ*, *реґалія*,

регата, *регбі*, *регент*, *регіон*, *регіонарний* (мед.), *регламент*, *реглан*, *резигнація*, *ремигати*, *рик-сдаг* (шведський парламент), *ринг*, *рислінг*, *свінг*, *слент*, *смог*, *смокінг*, *спатеті* (кул.), *тирлицгач*, (діал., поганий скрипаль), *тога*, *томагавк*, *тренінг*, *фагот*, *фата мортана*, *фіглі*, *фратмент*, *шлягер*, *ягуар*.

Важливо правильно вимовляти та відмінювати українські та запозичені власні назви зі звуком [г]. Наприклад, у мовленні освічених людей часто трапляються такі запозичені прізвища: *Бургардт* (Юрій Клен), *Вашингтон*, *Вергілій*, *Габсбург*, *Гетель*, *Гемінгвей*, *Гюго*, *Галілей*, *Ганді*, *Гаргантюа*, *Гарібальді*, *Гете*, *Гоґен*, *Голсуорсі*, *Готьє*, *Гріг*, *Грім*, *Данте Аліґ'єрі*, *Енгельс*, *Кіплінг*, *Магелан*, *Ольґерд*, *Паганіні*, *Пантаґрюель*, *Регіна*, *Таґор*, *Уленшпїґель Тиль*, *Фіґаро*, *Юнг*, *Яґело*.

В українців поширені прізвища *Галамага* (д. відм. -дзі), *Гарнеґа* (д. відм. -дзі), *Гереґа* (д. відм. -дзі), *Гґцицький*, *Голомеґа* (д. відм. -дзі), *Гоць*, *Гудз*, *Гудзь*, *Гудзій*, *Дейнеґа* (д. відм. -дзі), *Джеваґа* (д. відм. -дзі), *Дзига* (д. відм. -дзі), *Дзигар*, *Ладига* (д. відм. -дзі), *Ломага* (д. відм. -дзі), *Недриґайло*, *Папарґа* (д. відм. -дзі), *Реґа* (д. відм. -дзі), *Ремиґа* (д. відм. -дзі), *Садига* (д. відм. -дзі), *Салиґа* (д. відм. -дзі), *Сарамаґа* (д. відм. -дзі), *Татиґа* (д. відм. -дзі), *Фурдиґа* (д. відм. -дзі), *Цвиґун*, *Шмиґа* (д. відм. -дзі), *Штеліґа* (д. відм. -дзі), *Юрдиґа* (д. відм. -дзі), *Яриґа* (д. відм. -дзі).

Без усвідомлення цих особливостей української мови, дотримання норм вимови та передачі на письмі описаних фонем не можна говорити про можливість формування мовнокомунікативної компетентності словесника.

Висновки. Формування професіоналізму майбутнього вчителя – процес довготривалий, який при здобутті освіти охоплює серед іншого й низку складних питань історії мови, що переплітаються із філософськими питаннями походження та функціонування знакових систем, із лінгвофутуристичними шуканнями майбутнього мовосфери, а отже, є світоглядними, а тому такими, що віддзеркалюються у текстотворенні – результаті вияву мовнокомунікативної компетентності вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колоїз Ж.В. Роль «Історичної граматики української мови» в підготовці вчителя-словесника. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 5. 2010, С. 239–250.
2. Крижанівська О.І. Навчальні курси історичного мовного циклу в підготовці філологів в українській вищій школі. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Вип. 100. 2011, С. 54–57.
3. Пономарів О. Культура слова. URL: <http://ponomariv-kultura-slova.wikidot.com/g>.
4. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Українська мова: 10–11 класи. – Профільний рівень / Мацько Л.І., Груба Т.Л., Семенов О.М., Симоненко Т.В.
5. Ткаченко О. Українська мова і мовне життя світу. Київ : «Спалах», 2004. 271 с.
6. Хом'як І.М., Карповець Х.М. Правописна компетентність як елемент професіограми викладача лінгвістичних дисциплін. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. VIII (87). Issue 219. 2020 Feb, С. 21–24.
7. Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри. Дніпропетровськ : «Наука і освіта», 1998. 323 с.